

Marjan Kroflič

Človekove pravice so 'duša' Organizacije Združenih narodov

Novica o sprejemu resolucije o ustanovitvi Sveta ZN za človekove pravice je izšla v časopisu Delo le kot kratka novička že dan po sprejemu v Generalni skupščini OZN. Kar težko je verjeti, da skopo odmerjeni prostor novici odraža uredniško politiko časopisa do vprašanja človekovih pravic. Človekove pravice so ena temeljnih vrednot človeštva in zato je prav, da generalna skupščina z resolucijo podelila Svetu višji status v sistemu OZN kot ga je imela dosedanja Komisija za človekove pravice. Komisija je bila podrejena Gospodarskemu in družbenemu svet (The Economic and Social Council – ECOSOC), ki se v slovenščino večkrat v prevaja kar s tujkama – Ekonomski in socialni svet. Komisije je spremljala uresničevanje Splošne deklaracije človekovih pravic iz leta 1948 v državah članicah OZN. Za svoje delo je bila odgovorna Uradu visokega komisarja za človekove pravice. Dosedanje delo komisije zelo kritizirali, češ da je neučinkovito, pa tudi pristransko v ocenah, v katerih državah članicah je največ kršitev človekovih pravic. Tudi zato je generalni sekretar Kofi Annan vložil osnutek resolucije o ustanovitvi Sveta ZN za človekove pravice v postopek in predlagal z njo vrsto sprememb.

Predsednik Generalne skupščine OZN Jan Eliasson je na nedavni tiskovni konferenci, ko se je zavzemal za ustanovitev Sveta ZN za človekove pravice, rekel "...razsežnost človekovih pravic so 'duša' Organizacije Združenih narodov, ki jo moramo ohraniti in izrazil upanje, da bodo zato države podredile svoje interese v prid mednarodnim rešitvam na področju človekovih pravic".

V vodstvu Organizacije Združenih narodov so že vrsto let iskali rešitev, ki bi dala nacionalnim sistemom držav članic OZN novih moči v prizadevanjih za varstvo človekovih pravic. Resolucija o ustanovitvi Sveta za človekove pravice, ki jo je predstavil generalni sekretar marca leta 2005, je verjetno najboljša rešitev v sedanjih razmerah. Predvidena statusna sprememba sveta bo nedvomno utrdila varstvo civilnih svoboščin v državah, ki je prvi pogoj uresničevanja človekovih pravic.

Generalni sekretar je ob predstavitvi resolucije opozoril na nevarnost, da bi se v primeru pogajanj o vsebini vsake vrstice resolucije razprava časovno zelo zavlekla in povzročila resne probleme na področju uresničevanja človekovih pravic. Podobno je bila zaskrbljena visoka komisarka za človekove pravice Louise Arbour, ko je na 61. zasedanju Komisije ZN za človekove pravice v Ženevi marca letos opozorila, da "neučinkovita implementacija človekovih pravic lahko vodi v erozijo teh pravic - a ker so države podpisale in ratificirale pogodbe o človekovih pravicah, so s tem prevzele tudi dolžnost nosilk uresničevanja teh pravic". Če Generalna skupščina ne bi sprejela resolucije o ustanovitvi Sveta ZN za človekove pravice, bi to po njenem mnenju neizmerne škodovalo uresničevanju človekovih pravic. Svet za človekove pravice mora čimprej prevzeti vlogo in odgovornosti dosedanje Komisije za človekove pravice.

V čem so bistvene novosti in prednosti na novo ustanovljenega sveta? Najpomembnejša je nedvomno statusna sprememba sveta v primerjavi z dosedanjo komisijo. Svet bo imel višji status v sistemu OZN in s tem večjo verodostojnost, ker bo neposredno podrejen Generalni skupščini. Naloga sveta bo izdelati 'univerzalni in periodični mehanizem' za spremljanje uresničevanja človekovih pravic v vseh državah. Pripraviti mora poročilo za Generalno skupščino o tem, kako države članice spoštujejo norme na področju človekovih pravic. Zelo

pomembna je tudi sprememba načina volitev članov sveta. Člane sveta volijo polnopravni člani OZN na zasedanju generalne skupščine na podlagi ocen iz poročil, kako države spoštujejo človekove pravice svojih državljanov. Resolucija predpisuje potrebno število glasov za izvolitev: potrebna je navadna večina (96) glasov od 191 držav članic. Novost je določilo, da lahko Generalna skupščina z dvotretjinsko večino glasov posameznega člana sveta suspendira, če njegova matična država očitno in sistematično krati človekove pravice svojim državljanom v času njegovega mandata kot člana sveta. Mandat traja 3 leta, člani pa ne morejo biti spet izvoljeni neposredno po reelekciji, ko so odslužili dva zaporedna mandata.

Pri izbiranju kandidatov za članstvo v svetu bodo upoštevali prispevek države kandidatke na področju promocije in varstva človekovih pravic. Izvoljeni člani bodo morali jamčiti, da bodo vzdrževali najvišje standarde glede promocije in varstva človekovih pravic – take zaobljube člani dosedanje komisije niso imeli! Zaenkrat ostaja odprto vprašanje, kako preverjati jamstvo o spoštovanju standardov glede pospeševanja in varstva človekovih pravic. Odgovor bo mogoč tekom časa, saj resolucija določa, da mora svet že v prvem letu svojega triletnega mandata pripraviti nov univerzalni mehanizem preverjanja spoštovanja teh standardov, izvajati periodične preglede ter predvideti način in pogostost poročanja v generalni skupščini.

Sedež Sveta ZN za človekove pravice bo tudi v prihodnje v Ženevi tako kot je bil v času delovanja komisije. Svet bo zasedal najmanj trikrat letno, zasedanje bo trajalo najmanj deset tednov (vključno z glavnim zasedanjem). Zasedal bo torej pogosteje kot komisija, ki se je sestajala le enkrat letno na šesttedenskem zasedanju. Spremenjen časovni urnik omogoča, da bo svet bolj ažurno obravnaval akutne kršitve človekovih pravic v posameznih državah. Lahko bo tudi takoj organiziral posebna izjemna zasedanja, če bo tako zasedanje zahteval posamezen član sveta, vendar le ob podpori tretjine članov sveta. Pri delu sveta bodo tako doslej sodelovali posebni neodvisni opazovalci in poročevalci, predstavniki ne-vladnih in medvladnih organizacij, nacionalnih ustanov za človekove pravice in specializiranih agencij za spremljanje človekovih pravic.

Proti sprejemu resolucije o ustanovitvi Sveta ZN za človekove pravice so glasovali Združene države Amerike, Izrael, Marshalski otoki in Palau. Kot formalni razlog nasprotovanju navajajo, da ni bila sprejeta zahteva Združenih držav Amerike, da je potrebna za izvolitev članov dvotretjinska večina. Glasovanja so se vzdržale Belorusija, Iran in Venezuela.

Resolucija št. 60/251, ki so jo sprejeli na 60. zasedanju Generalne skupščine OZN 15. marca letos, določa v 7. členu sestav Sveta ZN za človekove pravice. Šteje 47 članov, struktura števila sedežev pa je določena na osnovi geografske pripadnosti držav članic: afriške države imajo 13 sedežev, azijske prav tako 13, latinsko-ameriške in karibske države 8 sedežev, vzhodno-evropske države 6 in zahodnoevropske ter druge države 7 sedežev.

Do tretjega aprila 2006 je prijavilo kandidaturo za članstvo v Svetu 17 držav, med evropskimi so to Češka republika, Madžarska, Latvija, Nemčija, Grčija, Portugalska in Švica. Volitve v generalni skupščini so neposredne in glasuje se posamezno o vsaki državi kandidatki, kandidat mora prejeti najmanj 96 glasov, izvoljeni pa bodo kandidati glede na število prejetih glasov nad 96 do izpopolnitve števila sedežev v Svetu..

Kandidaturo za članstvo v svetu vlagajo Stalne misije držav članic OZN. V vlogi so dolžne navesti, kaj so že storile in kaj še nameravajo storiti na področju človekovih pravic. Upajmo, da bo kandidaturo vložila tudi Slovenija, ki ima utemeljeno pravico tudi zato, ker je med redkimi državami, ki je z ustavnim zakonom priznala invalidnost kot človekovo pravico.

Državni zbor Republike Slovenije je namreč že 15. junija 2004 sprejel ustavni zakon, s katerim je 14. člen ustave, ki govori o enakosti pred zakonom, dopolnil tako, da so sedaj vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine tudi glede na invalidnost. To je za invalide v Sloveniji zgodovinski dosežek, saj je, kot je v zborniku zapisal predlagatelj dopolnila poslanec Miran Potrč, "...Pritiskov in poskusov, da se spremeni že dosežena raven pravic in varstva vseh vrst invalidov, predvsem pa njihova organiziranost, ki jim zagotavlja, da o uresničevanju pravic odločajo samostojno, je namreč vsak dan več in toliko, da bo zaradi obrambe doseženih pravic postalo sklicevanje invalidov in vseh nas, ki želimo spoštovati njihove pravice in interese, na 14. člen ustave morda zelo pomembno, pri zahtevi za ustavno varstvo morda celo usodno." (zbornik "ZA 14. člen – od ideje do ustavnega zakona", zbirka 'Človekove pravice in invalidi, Ljubljana 2005, str. 31).

Pobudo za spremembo in dopolnitev 14. člena Ustave Republike Slovenije, ki jo je dala Zveza delovnih invalidov Slovenije, je sprejel in podprl tedanji Svet invalidskih organizacij Slovenije je – SIOS, ki je pobudo formalno vložil v proceduro. Zgodovina kampanje za dopolnitev 14. člena ustave je objavljena v navedenem zborniku, ki sta ga uredila Marjan Kroflič in mag. Cveto Uršič, izdali pa Nacionalni svet invalidskih organizacija – NSIOS, Zveza delovnih invalidov Slovenije – ZDIS in Inštitut Republike Slovenije za rehabilitacijo. V zborniku je objavljeno tudi pismo Združenja bolnikov s cerebrovaskularno boleznijo Slovenije, s katerim je društvo podprlo pobudo za dopolnitev 14. člena Ustave Republike Slovenije. Zbornik je objavljen na spletni strani Zveze delovnih invalidov Slovenije - ZDIS: http://www2.arnes.si/~ljzdis1/books/ZDIS_zbornik_2005.pdf

Povzetek: Cilj prizadevanj OZN je bil ustvariti Svet za človekove pravice, ki bo kot osrednji in glavni forum omogočal dialog in medsebojno sodelovanje držav na področju človekovih pravic. V žarišču dejavnosti sveta bo organiziranje pomoči članicam OZN pri njihovem izpolnjevanju obveznosti na tem področju - kako uresničevati človekove pravice in pomagati državam pri dograjevanju njihovih zmogljivosti ter jim nuditi tudi ustrezno tehnično pomoč. Končni cilj ostaja iskanje odgovora na vprašanje: kako v prihodnje razviti mednarodno pravo za področje človekovih pravic.

Za sklep še nekaj podatkov: volitve v Svet ZN za človekove pravice bodo 9.maja 2006; prvo zasedanje sveta bo 19. junija 2006. Gospodarski in družbeni svet ZN je 23. marca letos sklenil, da formalno preneha delo Komisije ZN za človekove pravice 16. junija 2006. Ko bo Kapnik izšel, bodo znani tudi že izvoljeni člani Sveta ZN za človekove pravice.

Pripis: Ob zaključku redakcije objavljamo še novico, da država Slovenija žal ni bila izvoljena v Svet ZN za človekove pravice: v prvem krogu volitev prejela 91 glasov, v drugem krogu 88 in v tretjem krogu 80 glasov. V tem zadnjem krogu je sedež dobila Romunija, ki je očitno uspešneje lobirala.